

Atmaskojam izplatītus mītus par atkalizmantojamu iepakojumu un pārtikas higiēnu, pārtikas izšķērdēšanu un veselības apdraudējumiem

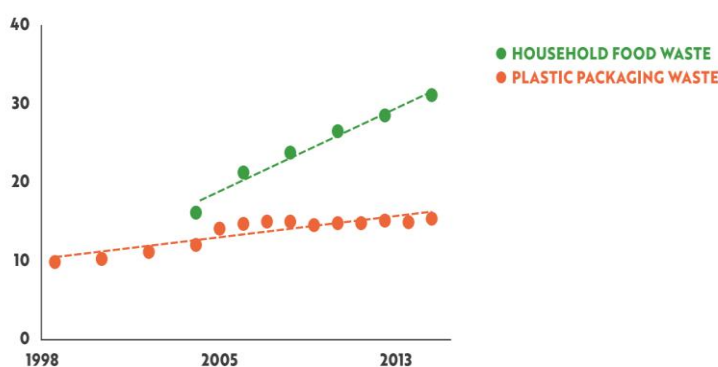
Ieinteresētā nozare jau kādu laiku izplata maldus par pārtikas un dzērienu iepakojuma saistību ar pārtikas higiēnu, veselības apdraudējumiem un pārtikas izšķērdēšanu. Šīs bažas jo īpaši tiek paustas pašreizējās diskusijās par Regulas par iepakojumu un iepakojuma atkritumiem (RIIA) pārskatīšanu. Sakarā ar to šajā faktu lapā atmaskojam dažus no visbiežāk sastopamajiem mītiem.

1. MĪTS: VIENREIZLIETOJAMĀS IEPAKOJUMS SAMAZINA PĀRTIKAS IZŠĶĒRDĒŠANU

Iepakojuma ražotāji ir vairākkārt apgalvojuši, ka vienreizlietojams iepakojums, mazs porciju izmērs un dārzenu iesaiņošana palīdzētu samazināt pārtikas izšķērdēšanu. Lai gan ar noteiktu iepakojumu tik tiešām var paildināt produktu glabāšanas laiku, piemēram, novērst vajadzību produktus sasaldēt, nesenā ANO Vides programmas (*UNEP*) pētījumā tika secināts: **“Visu veidu pārtiku, ko var pārdot neiekotai vai atkalizmantojamā iepakojumā, vajadzētu tā arī pārdot, jo tas gandrīz vienmēr ir videi draudzīgāk nekā pārtika vienreizlietojamā iepakojumā.”** Autori iesaka izmantot iepakojumu galvenokārt svaigai gaļai. [1] Tātad gadījumos, kad iepakojums mazina kopējo vidisko pēdu, pasargājot pārtiku, priekšroka būtu jādod atkalizmantojamam, nevis vienreizlietojamam iepakojumam.

ES mājāsaimniecībās pēdējās divās desmitgadēs ir pieaudzis gan izšķērdētās pārtikas, gan plastmasas iepakojuma atkritumu daudzums (1. attēls). [2] Ar papildu iepakojumu līdz šim nav izdevies samazināt pārtikas izšķērdēšanu mājāsaimniecībās, jo daļa patērētāju rīcības, kā rezultātā tiek izšķērdēta pārtika, piemēram, pārmērīgi liela pārtikas daudzuma iegāde, ēdiena gatavošana un uzglabāšana, nav atkarīga no iepakojuma dizaina. **Dažos gadījumos iepakojuma pat var veicināt pārtikas atkritumu rašanos produktu apstrādes laikā, jo tādās ražošanas darbībās kā apgriešana, komplekso iepakojumu sagatavošana un dalīšana porcijās var rasties papildu pārtikas atkritumi.**

FIGURE 1 – HOUSEHOLD FOOD AND PLASTIC PACKAGING WASTE IN THE EU-28 (MILLION TONNES)

1. attēls. Mājāsaimniecību pārtikas un plastmasas iepakojuma atkritumi ES 28 (miljonos tonnu)

Pētījumā par plastmasas iepakojuma aprites cikla novērtējumiem tika konstatēts, ka tajos bieži vien netiek ņemta vērā īso pārtikas piegādes ķēžu, bezierpakojuma risinājumu un atkalizmantojama iepakojuma pozitīvā ietekme. Daudzos gadījumos iepakojums galvenokārt ir mārketinga līdzeklis. [3]

Lielo pārtikas izšķērdēšanu Eiropā nevarēs samazināt ar pārtikas iepakojumu – pārtikas izšķērdēšanas problēma ir jārisina visā piegādes ķēdē, jo to veicina dažādi faktori. Mēs ierosinām nevis iesaiņot pārtiku aizvien lielākā plastmasas daudzumā, bet gan ieviest saistošus pārtikas izšķērdēšanas samazināšanas mērķrādītājus (līdz 2030. gadam samazināt pārtikas zudumu un izšķērdēšanu par 50 %) saskaņā ar 12.3. ilgtspējīgas attīstības mērķi. [4] Šajā procesā ir jāiekļauj arī lauku saimniecībās izšķērdētās pārtikas daudzums, kas pašlaik tiek novērtēts par zemu un netiek ņemts vērā ES izmantotajā izšķērdētās pārtikas daudzuma mērīšanas metodikā. Saistošs mērķrādītājs mudinās dalībvalstis rīkoties izlēmīgi, lai mazinātu pārtikas izšķērdēšanu visos piegādes ķēdes posmos, un labi piemēri no nozares līderiem [5], tādām valstīm kā Itālija [6] un tādām pašvaldībām kā Milāna [7] un Katalonija [8] pierāda, ka ir iespējams samazināt izšķērdēšanu, ja tiek īstenota pareiza politika.

2. MĪTS: VIENREIZLIETOJAMĀS IEPAKOJUMS AIZSARGĀ MŪSU VESELĪBU

Aizvien vairāk pierādījumu liecina, ka daudzi vienreizlietojami izstrādājumi, kas ir saskarē ar pārtiku un ir izgatavoti no plastmasas, papīra un kartona, rada tiešus draudus patērētāju veselībai, jo var saturēt simtiem kaitīgu vai potenciāli kaitīgu ķīmikāliju, kas migrē uz pārtiku un nonāk patērētāju organismā. [9] 388 dažādas ķīmikālijas, ko var saturēt materiāli, kuri ir saskarē ar pārtiku (2. attēls), saskaņā ar ES Ilgtspēju sekmējošu ķīmikāliju stratēģiju ir klasificētas kā viskaitīgākās ķīmikālijas, jo ir kancerogēnas, mutagēnas, reproduktīvajai sistēmai toksiskas, noturīgas un bioakumulatīvas un/vai izraisa endokrīnās sistēmas darbības traucējumus. [10]

Cilvēku biomonitoringa pētījumos ES ir atklāts, ka pārtikas iepakojums ir viens no galvenajiem avotiem, ar kuru starpniecību bērni un pieaugušie nonāk saskarē ar endokrīnajiem disruptoriem, piemēram, bisfenolu A un ftalātiem, un cilvēka asinīs un audos tiek atrasts aizvien vairāk dažādu bīstamu ķīmikāliju. [11]

2. attēls. Viskaitīgākās ķīmikālijas, ko var saturēt materiāli, kuri ir saskarē ar pārtiku (avots: ŠEIT)

Atkārtota ikdienas saskare ar šīm ķīmikālijām var palielināt nopietnus riskus cilvēka veselībai, piemēram, auglības pasliktināšanās, aptaukošanās, diabēta risku un pat risku saslimt ar vēzi, ko izraisa hormonālo preparātu ilgstoša lietošana. Turklāt **risk, ko rada pārstrādātas plastmasas, papīra un kartona izmantošana pārtikas iepakojumā, bieži tiek novērtēts par zemu, un tas pierāda, ka vienreizlietojama iepakojuma pārstrādāšanas apjomu palielināšana nav dzīvotspējīgs risinājums atkritumu un veselības krīzēm Eiropā un pasaulē.** [12], [13]

3. MĪTS: ATKALIZMANTOJAMS IEPAKOJUMS NAV HIGIĒNISKS

Vienreizlietojamā iepakojuma aizstāvju apgalvojumi par atkalizmantojama iepakojuma ietekmi uz pārtikas produktu drošumu un higiēnu neiztur kritiku. Pirmkārt, pārtikas higiēnas tiesību akti (Regula (EK) Nr. 852/2004) jau reglamentē šo praksi, jo attiecas uz visiem higiēnas aspektiem visos pārtikas uzņēmumos. Regulā ir noteikts, ka atkalizmantojami trauki un iepakojums (arī materiāli, ko izmanto iesaiņošanai un iepakojšanai) ir jātur tīri un, ja nepieciešams, jādezinficē, lai izvairītos no kontaminācijas. Tāpat uzņēmumiem šādas prasības jāievēro neatkarīgi no tā, vai tie pārdod pārtiku atkalizmantojamā vai vienreizlietojamā iepakojumā.

Palūkojoties ciešāk uz dažādajiem atkalizmantošanas modeļiem, konkrētāk, uzpildi (patērētāji ņem līdzi savu iepakojumu un to veikalos uzpilda) un atkalizmantošanas sistēmām (iekpojums pieder uzņēmumam un tiek iekļauts sistēmā, kam ir sava izplatīšanas, nodošanas, mazgāšanas, savākšanas u. c. loģistika) [14], varam apgāzt apgalvojumus par sliktu pārtikas higiēnu. **Atkalizmantošanas sistēmās ir ieviesta iepakojuma infrastruktūra un reversā loģistika, kas ir diezgan industrializēta, un tajās visā procesā (iekpojuma izplatīšanā, atpakaļpieņemšanā, mazgāšanā un uzpildīšanā) tiek ievēroti higiēnas standarti. Šīs sistēmas daudzās dalībvalstīs jau plaši lieto dzērienu segmentā ūdens, alus, sulas un citu dzērienu iepakojumam. Francijā labus atkalizmantojama sekundārā un terciārā iepakojuma rūpnieciskās mazgāšanas risinājumus pārtikas nozarē (augļiem, dārzeņiem, gaļai, zivīm, maizes izstrādājumiem utt.) veiksmīgi izmanto lielā mērogā.** [15]

Ja runājam par uzpildes modeli, kur patērētājs uz veikalu ņem līdzi savus traukus, laba prakse ir paredzēt noteikumus, kas garantē higiēnu, un veikalu atbrīvojumus no atbildības. Tas ir paredzēts arī Komisijas priekšlikumā par Regulas par iepakojumu un iepakojuma atkritumiem pārskatīšanu.

Visbeidzot, **ir svarīgi uzsvērt, ka atkalizmantojamam iepakojumam ir sena un vērā ņemama vēsture – tas jau paaudžu paaudzēs visā pasaulē ir ticis lietots, lai pārvadātu piena produktus, gaļu, jūras veltes, augļus, dārzeņus, labību un citus pārtikas produktus.** Tāpat atkalizmantojams iepakojums patērēna preču sektorā, tai skaitā arī plašāk viesmīlības un ēdināšanas nozarē, Eiropā nav nekāds jaunums. Ar atkalizmantojamu iepakojumu saistītajiem jautājumiem par higiēnu, veselību un drošumu īpaša uzmanība tika pievērsta Covid-19 sakarā. Kad sākās pandēmija, dažos gadījumos pārtikas mazumtirgotāji nolēma (vai bija spiesti) uz laiku vairs nepiedāvāt atkalizmantošanas/uzpildes iespējas saviem klientiem. Taču veselības eksperti apstiprināja, ka atkalizmantojams iepakojums ir drošs pat pandēmijas apstākļos, ja tiek ievēroti higiēnas pamatnoteikumi. [16]

4. MĪTS: PĀRSTRĀDE ATRISINĀS ATKRITUMU PROBLĒMU

Pašlaik nozare galvenokārt koncentrējas uz iepakojuma savākšanu pārstrādei un uz tādiem risinājumiem kā ķīmiskā pārstrāde, kas tiek popularizēta kā tehnoloģiskā inovācija, kura varētu palīdzēt atgūt resursus no problemātiskām plastmasas atkritumu plūsmām. Taču mums jāsaprot, ka, pat ja pārstrāde var uzlaboties, **pārstrādei ir savas iespēju robežas** un ar to vien nevar apmierināt visu pieprasījumu, tā var vājināt cīņu pret atkritumu samazināšanu, jo ļauj turpināties “izmešanas kultūrai”, un kopumā tā arī nesniedz risinājumu daudzām ar iepakojumu saistītām ilgtspējas problēmām.

Pat ja izmantotu pilnīgi visas pārstrādes un dekarbonizācijas iespējas, pašreizējais resursu patēriņa līmenis tāpat nebūtu saderīgs ar klimata programmu. [17]

Vairums pieejamās statistikas par iepakojuma pārstrādājāmību nav precīza, jo tā neatspoguļo reālos apstākļus nozarē un ievērojami atšķiras valstu starpā. Vairumā gadījumu atkritumu apsaimniekošanas infrastruktūrai nav pietiekamas kapacitātes/spēju apstrādāt dažādus iepakojuma formātus. Jo vairāk dažādu materiālu izmantots iepakojumā, jo zemāka ir pārstrādātā materiāla kopējā kvalitāte. Pašlaik lielākā daļa vienreizlietojamā iepakojuma, kas laists ES tirgū, ir izgatavots no dažādiem materiāliem un/vai slāņiem, ko nevar pārstrādāt kopā. Pārstrādi kavē arī tas, ka iepakojums satur daudz ķīmikāliju un arī ēdiena atliekas. Turklāt šī brīža pārstrādes statistikā netiek ņemta vērā neatbilstoša izmešana (piegružošana), toties tiek iekļauts iepakojums, kurš tiek izvests ārpus ES teritorijas un kura pārstrādes drošumu un efektivitāti, kā arī izsekojamību tādējādi nevar garantēt.

Nesenā pētījumā par kompozītpapīra iepakojumu [18] atklājās, ka kompozītpapīrs rada vairāk iepakojuma atkritumu. Pētījumā teikts, ka, “*lai iepakotu tādu pašu produkta daudzumu kompozītpapīrā, ir jāizmanto vidēji par 40 procentiem vairāk materiāla. Paredzams, ka līdz 2025. gadam kompozītpapīrs būs radījis kopumā par 25 tūkstošiem tonnu vairāk atkritumu*”. Tas arī liecina, ka “*šķiedru satura faktiskā pārstrāde pašlaik ir mazāka, nekā tā teorētiski varētu būt, un kompozītmateriālu īpatsvara pieaugums rada problēmas papīra atkritumu pārstrādē*”.

Runājot par plastmasu – tirdzniecībā ir pieejami aptuveni 79 plastmasas materiālu veidi, taču reāli pārstrādāti tiek tikai nedaudzi polimēru veidi. Kopējais plastmasas pārstrādes rādītājs Eiropā ir 23 %.

Eiropā jau pagājis desmitiem gadu kopš pirmās pārstrādes sistēmas darbības sākuma, taču saskaņā ar sniegtajiem datiem joprojām **tikai apmēram 40 % plastmasas iepakojuma tiek pārstrādāts**, bet atlikusī daļa tiek apglabāta poligonā vai sadedzināta. Saskaņā ar aplēsēm efektīvais pārstrādes rādītājs, t. i., **pārstrādātas plastmasas spēja aizstāt līdzvērtīgas jaunas plastmasas ražošanu jeb aizstāšanas rādītājs ir tuvāks 10 %**. Turklāt trešdaļa pārstrādei paredzētā plastmasas iepakojuma joprojām tiek sūtīta uz vietām ārpus ES teritorijas, kur nevar garantēt efektīvu pārstrādi un izsekojamību.

Tiek lēsts, ka pēc ļoti īsa pirmās izmantošanas cikla ekonomikā tiek zaudēti 95 % plastmasas iepakojuma materiāla vērtības jeb 70 miljardu EUR–105 miljardi EUR gadā. **Šī sistēma nav ilgtspējīga.** [19]

Plastic Waste Recycling Figures(2022). Source: [ECOS](#)

3. attēls. Dati par atkritumu pārstrādi (2022). Avots: [ECOS](#)

Plastic demand (2018) in million metric tonnes. Source: [ING](#)

4. attēls. Pieprasījums pēc plastmasas (2018) miljonos tonnu. Avots: [ING](#)

“Zero Waste Europe” faktu lapa

Vairākos nesenos ziņojumos un pētījumos ir secināts, ka **pasaules lielāko uzņēmumu brīvprātīgā apņemšanās jēgpilni risināt plastmasas krīzi ir cietusi neveiksmi, jo tie koncentrējas uz iepakojuma pārstrādi**, nevis atkritumu samazināšanu un iepakojuma atkalizmantošanu. [20], [21] Elenas Makartūras fonda (*Ellen MacArthur Foundation*) un ANO Vides programmas ziņojumā atklājās, ka dažos uzņēmumos jaunas plastmasas izmantojums patiesībā ir pieaudzis, neraugoties uz uzņēmumu solījumu tās izmantojumu samazināt. [22] Turklāt raidorganizācijas *Deutsche Welle (DW)* nesen veiktajā pētnieciskās žurnālistikas darbā [23] secināts, ka divas trešdaļas no Eiropas pārtikas un dzērienu uzņēmumu solījumiem par iepakojumu vai nu nav izpildīti, vai ir atmesti.

Plastmasas pārstrāde vienkārši nav risinājums dabas resursu pārmērīgajai izmantošanai, ne arī efektīvs iepakojuma atkritumu samazināšanas paņēmieni. Tāpat mēs arī nekādi nevaram satīrīt visus savus atkritumus, ne arī izbūvēt pietiekami lielu pārstrādes infrastruktūru, lai tiktu galā ar augošo materiālu izmantojumu līdz brīdim, kad reāli sāksim lietas pašos pamatos veidot un izmantot citādi. Tomēr pārstrādei ir sava nozīmīga loma kā aprites cikla pēdējam posmam gadījumos, kad ir izsmeltas atkritumu rašanās novēršanas un atkalizmantošanas iespējas, piemēram, uzpildāma iepakojuma izmantošana.

KONTAKTINFORMĀCIJA

Dorota Napierska, netoksiska patēriņa un ražošanas politikas speciāliste, dorota@zerowasteurope.eu

Theresa Morsen, atkritumu politikas speciāliste, theresa.morsen@zerowasteurope.eu

Larissa Copello, patēriņa un ražošanas risinājumu aktīviste, larissa@zerowasteurope.eu

Redaktore: **Ana Oliveira**

“Zero Waste Europe” ir Eiropas tīkls, kas apvieno kopienas, vietējos līderus, ekspertus un pārmaiņu virzītājus ceļā uz atkritumu rašanās novēršanu un atkritumu izskaušanu sabiedrībā. Mēs rosinām veidot ilgtspējīgas sistēmas, mainīt attieksmi pret resursiem un globālā mērogā nodrošināt taisnīgumu vides jomā, paātrinot taisnīgu pāreju uz bezatkritumu dzīvesveidu cilvēku un planētas labā.

“Zero Waste Europe” pateicas par Eiropas Savienības finansiālo palīdzību. Par šā materiāla saturu ir atbildīga tikai organizācija “Zero Waste Europe”. Tajā var nebūt atspoguļots iepriekš minētā finansētāja viedoklis. Finansētāju nevar saukt pie atbildības ne par kādu šeit ietvertās informācijas izmantošanu.

zerowasteurope.eu

Atmaskojam izplatītus mītus par atkalizmantojamu iepakojumu un pārtikas higiēnu, pārtikas izšķērdēšanu un veselības apdraudējumiem